

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 12.04.19

Dette dokumentets nettadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/n.pdf>

Nasjonalsang_

(_sjanger, _lyrikk) Også kalt “fedrelandssang” og “nasjonalhymne”. En sang som ofte har episke trekk og handler om sammenhenger mellom landet (naturen, historien) og folket. Hvordan naturen preger folket, og i sin tur preger folket naturen ved å bygge landet.

En fedrelandssang målbærer oftest tydelige verdier og idealer, f.eks. frihet, selvstendighet, kampvilje, mot, utholdenhet, livsglede. Folks liv framstilles som en kamp, en tilpasningsprosess i retning å realisere idealene. Sangen er en hyllest til folket og landet.

Ofte legges det vekt på det mektige, ærverdige, majestetiske i naturen, historien og folket. Noen store historiske personligheter kan bli omtalt. Sangen skal vekke patriotisme og fedrelandsbegeistring gjennom hyllest av natur og kultur i hjemlandet, ros av folkets egenart osv. Landets og folkets historie utgjør en arv som må bæres videre. Det er en fortid som forplikter – og sangen inngår som en slags kjede mellom da og nå.

De aller fleste land i verden har en offisiell fedrelandssang, som er tonesatt og alle i landet forventes å kunne. De offisielle fedrelandssangene spilles og synges under premieutdeling på olympiader osv.

Eksempler:

Johan Nordahl Brun: “For Norge, Kiæmpers Fødeland” (1772)

Henrik Anker Bjerregaard: “Sønner af Norge” (1819)

Bjørnstjerne Bjørnson: “Ja, vi elsker dette landet” (1859)

“Første gang Norges nasjonalsang ble sunget offentlig, var på Eidsvoll 17. mai 1864. Samme aften ble den fremført fra aulatrappen i Kristiania. Da ble 50-årsminnet for Grunnloven feiret. Bjørnstjerne Bjørnson skrev “Ja, vi elsker” til Stortingets høytidelige åpning i 1859, tilegnet kong Karl XI. Fire år senere omskrev

dikteren teksten endel. Rikard Nordraak komponerte melodien en gang mellom 1863 og 1864.” (Bjørn Brøymer i *Aftenposten* 16. mai 1994 s. 9)

“En solfylt 17. mai for 88 år siden sto Bjørnstjerne Bjørnson foran en bauta på en kirkegård i Berlin og sa til en tallrik forsamling: “Melodien til “Ja, vi elsker” hører til de få verden over som i store øyeblikk kan ta i seg et helt folks åndedrag. Den hører til de enn færre som selv har vært med å forberede og samle folket inn til disse store øyeblikk. Det er noe ved å synge den, som når en ser opp etter et fjell. Brystet vider seg ut uvilkårlig med det samme. Vår energi ildnes av den, vår samfølelse luer sterkere når den er sunget. Vår fedrelandssang er et lite fredsølt folks, men synges den i farens stund, da står selvhevdelsen pansret i hver linje.” ” (Bjørn Brøymer i *Aftenposten* 16. mai 1994 s. 9)

Den indiske forfatteren Rabindranath Tagore, som fikk Nobelprisen i 1913, skrev ca. 2000 sanger, “blant dem Indias nasjonalhymne “Jana-Gana-Mana” og nasjonalsangene til Bangladesh og Sri Lanka. Han var selvlært og deltok i kampen for et pasifistisk opprør mot kolonimakten sammen med Mahatma Ghandi.” (*Dagbladet* 22. oktober 2016 s. 53)

Nattskrivning_

(_skrivepraksis)

Den franske 1800-tallsforfatteren Honoré de Balzac “did most of his work at night, wearing a hooded monk’s gown of white cashmere [...]. He worked day and night, sometimes sixteen hours at a stretch.” (Bertault 1963 s. ix og xi)

Naturinspirasjon_

(_inspirasjonspraksis)

Den amerikanske dikteren William Cullen Bryant ble inspirert både av lange turer i naturen sammen med kunstnere (malere) og av møter med den engelske romantiske litteraturen som handler om natur: “William Cullen Bryant was the first full-fledged Romantic poet in America and the first to exploit the American landscape as a major source of poetry. Born in New England, he moved to New York in 1825, at the age of 31, to pursue a long and distinguished career as a poet, journalist and newspaper editor. He drew much of his inspiration from his friendship with Thomas Cole and other painters of the Hudson River School. Together poet and

painter, “kindred spirits” attuned to the grandeur of the untamed American landscape, made walking tours in the Catskill Mountains. Bryant was also a fervent admirer of the English Romantic poets. As a young man, he had come upon Wordsworth’s og Coleridge’s famous *Lyrical Ballads* (1798) and had been powerfully inspired by what he read. “He said that, upon opening the book,” Bryant’s editor reported, “a thousand springs seemed to gush up at once in his heart, and the face of Nature, of a sudden, to change into a strange freshness of life.” (Ro 1997 s. 26)

Négritude

(_kunstretning) En litterær retning som prøvde å bidra til afrikansk og andre koloniområders identitetsforankring i landenes egne tradisjoner.

“Negritude was both a literary and ideological movement led by French-speaking black writers and intellectuals. The movement is marked by its rejection of European colonization and its role in the African diaspora, pride in “blackness” and traditional African values and culture, mixed with an undercurrent of Marxist ideals. Its founders (or *les trois pères*), Aimé Césaire, Léopold Sédar Senghor, and Léon-Gontran Damas, met while studying in Paris in 1931 and began to publish the first journal devoted to Negritude, *L’Étudiant noir* (*The Black Student*), in 1934.” (<http://www.poets.org/poetsorg/text/brief-guide-negritude>; lesedato 06.06.14)

“The term “Negritude” was coined by Césaire in his *Cahier d’un retour au pays natal* (1939) and it means, in his words, “the simple recognition of the fact that one is black, the acceptance of this fact and of our destiny as blacks, of our history and culture.” Even in its beginnings Negritude was truly an international movement – drawing inspiration from the flowering of African-American culture brought about by the writers and thinkers of the Harlem Renaissance while asserting its place in the canon of French literature, glorifying the traditions of the African continent, and attracting participants in the colonized countries of the Caribbean, North Africa, and Latin America.” (<http://www.poets.org/poetsorg/text/brief-guide-negritude>; lesedato 06.06.14)

“The movement’s sympathizers included French philosopher Jean-Paul Sartre and Jacques Roumain, founder of the Haitian Communist party. The movement would later find a major critic in Wole Soyinka, the Nigerian playwright and poet, who believed that a deliberate and outspoken pride in their color placed black people continually on the defensive, saying notably “Un tigre ne proclame pas sa tigritude, il saute sur sa proie,” or “A tiger doesn’t proclaim its tigerness; it jumps on its prey.” Negritude has remained

an influential movement throughout the rest of the twentieth century to the present day.” (<http://www.poets.org/poetsorg/text/brief-guide-negritude>; lesedato 06.06.14)

Nettarkiv_

(_sjanger, _digital) Et virtuelt sted for lagring av digitale dokumenter, f.eks. på en blogg, dokumenter som ikke skal forandres/oppdateres.

Nettavis_

(_sjanger, _digital) En avis som publiseres på Verdensveven.

Nettaviser er mer tilgjengelige for respons fra leserne enn papiraviser, fordi leserne kan anvende forskjellige "interaktive" muligheter, f.eks. å delta i diskusjonsforum eller sende e-post til avisredaksjonen. Digitale aviser kan ta med mye stoff som ikke får plass i de trykte versjonene. Nettaviser kan dessuten oppdateres kontinuerlig døgnet rundt. De kan inkludere medier som papiraviser aldri har inneholdt (musikk, film). De har mange digitale søkemuligheter.

“[A] market dominated by countless versions of the “Daily Me” would make self-government less workable [and] create a high degree of social fragmentation” (Cass Sunstein sitert fra Boczkowski 2005 s. 3) “Daily Me” er en måte å tilpasse en nettavis på for individuelle abonnenter, f.eks. ved å la Ole Olsen alltid få noe fra dagens sportsstoff som “førstesideoppslag”.

Boczkowski påpeker en viktig “interaktiv” mulighet for nettaviser: De “enabling users to participate directly in content production results from an alternative regime of information creation that I call “distributed construction” to signal its difference from the highly centralized mode of traditional media” (2005 s. 16) Dvs. at digitale avisene ikke trenger å følge opp papiravisenes prinsipp om at “vi publiserer, du leser”.

Nettaviser praktiserer ofte et prinsipp om kumulering: artikler kan forbli på nettet i årevis.

Nettsamfunn_

(_digital) Et forum der mennesket møtes virtuelt. F.eks. MySpace, The Globe og Blink.

Facebook blir regnet som et nettsamfunn. Denne tjenesten ble startet av amerikaneren Mark Zuckerberg i 2004 og fikk over én million registrerte brukere i løpet av det første året. Antall brukere passerte 11 millioner i 2005 og året etter ble nettsamfunnet åpent for alle med en gyldig e-postadresse. Innen Facebook kan brukerne delta i ulike “sosiale” nettverk, f.eks. ”People in Norway” (187 000 medlemmer i mai 2007).

I 2008 la Bokklubben nye bøker gjennom nettstedet bokvenner.no til rette for at medlemmene skulle komme i kontakt med hverandre. På nettstedet kan medlemmene dele sine boklister (personlige 10-på-topp-lister osv.) med hverandre, finne boklesere med samme litterære smak som seg selv, og danne interessefora og virtuelle lesesirkler for å diskutere bøker.

Et medlem kan gjennom sitt engasjement få tillit i nettsamfunnet og dermed status.

I nettsamfunnet Melchizedek bygger brukerne gjennom samarbeid opp en cyberstat og et kongerike på en øy – med pass, banksjekker, professortitler osv. Øya har blitt plassert ulike steder på det reelle verdenskartet. Diplomaterne i cyberstaten har handlet med pass, adelstitler og andre effekter som kan ligne på en ekte stats, og dermed har det oppstått manipuleringsmuligheter. Marineministeren og en konsul fra Melchizedek måtte i fengsel i Hong Kong etter at de ikke klarte å betale en kolossal hotellregning (Münker og Roesler 2002 s. 143-144). Det har blitt forsøkt svindlet med sjekker utstedt fra Melchizedek, og store banker har i noen tilfeller blitt lurt til å utbetale pengebeløp.

“The Dominion of Melchizedek (mal-khay-tzed-ek) is a recognized ecclesiastical and constitutional sovereignty. As a rapidly expanding, post-modern state, the Dominion's activities are governmental, spiritual, political, educational and humanitarian. References are made to Melchizedek's eternal sovereignty throughout Hebrew and Christian Holy Writ. All monotheistic religions spring from the blessing Old Testament Abraham received from Melchizedek, the righteous king of peace and history's first monotheistic teacher of God, the Most High. Due to the fact that information about Melchizedek was almost exclusively and early found on the Internet, the Dominion was declared by NBC News to be the first nation on the Internet. [...] The people of Melchizedek desired independence so their leaders signed a formal Constitution on 7 July 1991, thereby forming a government of the people based upon ecclesiastical and democratic principles. On 26th November 1994, the Dominion of Melchizedek acquired full ownership and sovereignty over the Karitane Islands in the South Pacific and on the 5th of May 1999 acquired sovereign rights over the Taongi Islands in the North Pacific from the island's Irojlaplap. In the year 2000, Rotuma, which is north of Fiji, signed a constitution, wherein Melchizedek was granted all of the same rights

and privileges enjoyed by the Vatican in Rome, and Melchizedek acquired sovereign rights over Solkope, one of the 7 islands surrounding Rotuma. The formerly unclaimed 90-150 degrees West Antarctica was claimed by Melchizedek in 1990, and said claim was published in The City Paper in Washington DC in 1991.” (<http://www.melchizedek.com/>; lesedato 13.01.12)

Nidskrift_

(_sjanger) Også kalt “smedeskrift”. En tekst som aggressivt angriper noe (en person, en sak, en ideologi).

Vanligvis er et nidskrift sakprosa, men det kan også være skjønnlitteratur. Stig Sæterbakkens roman *Kapital* (2003) “er et hatefullt nidskrift mot turbokapitalismen og alt dens vesen, noe av det mest kapitalkritiske som er levert av en norsk forfatter på flere år. [...] Boka inneholder en rekke sterke utsagn om navngitte toppfigurer i den norske forretningsverden. Om Heyerdahl, Sveaas, Korsvold med flere heter det at de er som såpestykker når det kommer til lover og regler, og at de har omtrent like stor respekt for den norske skattelovgivningen som vi andre har for svenskekongen.” (<http://www.dagbladet.no/kultur/2003/03/31/365298.html>; lesedato 02.06.14)

Nisjebok_

En bok som dekker et smalt, spesielt emne og dermed bare har et lite kundegrunnlag.

Nisjeforlag_

(_forlag) Et forlag som kun utgir en bestemt type litteratur, f.eks. bare musikk litteratur, eller villmarks litteratur eller kristen litteratur.

Node_

(_digital) Et enkeltdokument i en hypertekst, f.eks. på Verdensveven (World Wide Web). Også kalt bl.a. “lexia” (George P. Landow) og “texton” (Espen Aarseth).

Noir_

Betegnelsen “noir” har tradisjonelt blitt brukt om krimbøker og -filmer som har bestemte kjennetegn, men brukes etterhvert om verk innen mange medier, og dessuten “ahistorisk”, dvs. om verk fra mange historiske perioder. Det har oppstått det James Naremore i boka *More Than Night: Film Noir in its Contexts* (1998) kaller “noir mediascape” (gjengitt fra Ritzer og Schulze 2016 s. 289-290).

Såkalt “rural noir” er også “known as country noir, hick lit, redneck noir, redneck grit, or hillbilly noir. It differs from southern gothic in that it does not contain supernatural, ironic or unusual events.” (Ritzer og Schulze 2016 s. 296) Det finnes også “medical noir”, “native American noir” m.m. (Ritzer og Schulze 2016 s. 297). På det amerikanske tegneseriemarkedet har firmaet Marvel publisert bl.a. “Marvel noir”-serier. Det finnes tegneserier kalt “Spider-Man Noir”, “X-Men Noir”, “Punisher Noir”, “Wolverine Noir” m.m. (Ritzer og Schulze 2016 s. 297).

Normeringsoversettelse_

(_oversettelsespraksis)

Å oversette underlig språk på kildespråket til en mer forståelig type språk på målspråket.

Særlig i skjønnlitteratur er det viktig å unngå normeringsoversettelse. I oversettelsen av Helene Hegemanns roman *Axolotl Roadkill* (på norsk 2010) har Ute Neumann i sin oversettelse fra tysk til norsk ikke “falt for fristelsen til å “overoversette” de frasene som også er snåle på tysk” (*Morgenbladet* 1. – 7. oktober 2010 s. 36).

Notat_

(_sjanger)

“Arbeidet med å ta møtenotater, forelesningsnotater, lesenotater fyller oss vanligvis ikke med begeistring. [...] Forutsetningen er at vi bruker arbeidet til å utvikle vår

egen tenkning. Derfor består gode notater av to ting: en konsis beskrivelse eller oppsummering av erfaringen (det vi leste, hørte, så, opplevde), pluss våre egne refleksjoner og reaksjoner. [...] Notatskrivningens kunst befinner seg på grenselinjen mellom det personlige og det vitenskapelige, det private og det offentlige. Å ta notater skjerper oppmerksomheten. Dersom vi venner oss til å skrive ned våre egne tanker og reaksjoner, vil notatvanen over tid hjelpe oss til å bli mer bevisste på hva vi faktisk bryr oss om i tilværelsen. [...] Tradisjonelt har notatskrivning alltid vært en privatsak. Om vi straks gjør notatene offentlige, tror jeg at de vil fungere mindre kreativt. Notater skal hverken beundres eller kritiseres. De skal være et privat laboratorium, et sted der vi er fullstendig frie til å eksperimentere uten tanke på hva andre måtte mene, men også uten behov for stadige “tilbakemeldinger”. Forfattere har alltid brukt notater og dagbøker på denne måten: både som daglig skrivetrening og som oppøvelse av observasjons- og tenkeevnen. Men forfattere tøyser ofte notatgenren til bristepunktet. Vladimir Nabokov skrev romanene sine på kartotek kort som han redigerte og stokket om på til boken var ferdig. [...] Det går grenser. Jeg traff en gang en ung mann som ikke kunne leve uten å ta notater. Han skrev konstant: midt i samtaler, over middagsbordet, på teater og kino. Den stadige noteringen fungerte som en mur som stengte andre ute.” (litteraturprofessor Toril Moi i *Morgenbladet* 4. – 10. september 2015 s. 52)

“New York Times meldte søndag 6. mars at institusjoner i Oklahoma hadde sikret seg Dylans arkiv, som består av notatbøker, bilder, korrespondanse, innspillings-taper, fotografier og annet materiale, i alt 6000 registreringsnummer, for mellom 15 og 20 millioner dollar.” (*Morgenbladet* 11. – 17. mars 2016 s. 44)

“Charles McCarry var 43 år gammel da han debuterte med *The Miernik Dossier* i 1973. Boken besto av en samling telegrammer, notater, memos og analyser – rett og slett som en etterretnings-mappe om en operasjon – og vitnet om en forfatter som kunne sitt fagfelt.” (*A-magasinet* 29. januar 2016 s. 36)

Krimforfatteren Jørgen Brekke har skrevet bøker om etterforskeren Odd Singsaker, og sa i et intervju: “Mindre kjent er at jeg har fylt ut notatboken til Singsaker for flere av romanene, nøyaktig slik jeg tenker meg at den distré førstebetjenten ville gjort det selv under sakens gang. Det er også et godt hjelpemiddel i skrivingen.” (*Krimmagasinet* 2016 s. 14)

“I en forlatt rusten buss fra andre verdenskrig, fullstendig malplassert langt inne i Alaskas ødemark, ligger det en utslitt notatbok. Blant de flere hundre hilsenene fra besøkende står det blant annet: “Det som foregikk her, overskrider det alminnelige og trivielle”, “Han fant en ro i sjelen som de fleste andre dør uten å oppnå”, “Det er noe med Alaska som forandrer deg” og “Chris rotet det kanskje til, men han rotet det til på fenomenalt vis!”” (*Dagbladet* 4. mars 2008 s. 36) Chris McCandless var en lovende student som en dag forlot sin amerikanske hverdag og reiste langt inn i Alaskas dype skoger. Han kastet kartet sitt da han kom fram, for at naturen skulle

virke mer urørt og ukjent. Hans liv er senere beskrevet i Jon Krakauers dokumentarbok *Into the Wild* (1996). McCandless døde i villmarka og fikk heltestatus hos mange amerikanske ungdommer. “Og bussen i Alaska, der McCandless endte sine dager, har blitt deres valfartssted.” (*Dagbladet* 4. mars 2008 s. 36)

“Vincent Placcius [...] a professor at Hamburg. In his *De arte excerpendi* (1689) Placcius published an anonymous manuscript (now in the British Library) describing an “*arca studiorum*” and presented his own improvements for this note-storage closet. Placcius would take notes on slips of paper which he stored in a special *scrinium literatum* (“literary chest”) built for the purpose, in which the slips were stuck onto hooks labelled with topical headings. Placcius’s preference for slips of paper over the usual bound notebooks is quite unique, although moveable slips had occasionally been recommended as a temporary tool in the preparation of an index or a notebook. Placcius praised his *scrinium* especially for making all of his material visible in one glance and for the ease with which the slips could be shifted between different categories. Placcius’s system did not suffer from the usual problems associated with notebooks: gauging the amount of blank space to leave for future entries under a given heading and then running out of space, or wanting to change the heading under which an entry had been made without having to copy it out again. Placcius also liked using the *scrinium* for interfiling with his notes the many printed pamphlets, “programs, fragments of books or disputations of others” which the German academic life generated in such abundance. Although Leibniz reportedly had a *scrinium* made according to Placcius’s instructions, the cost and energy required to construct such a note-storage device was beyond the abilities of most. Placcius’s autobiographical appendix to his manual indeed reveals his extraordinary dedication to taking and sorting notes in a lifetime devoted to making indexes and tables, compiling bibliographies, quotations and wordlists, yielding a total of 72 different works.” (Blair 2003)

No-teater_

(_drama) Det japanske ordet “no” kan bety både “det å ha kraft, evne” eller “formfullendt etterligning”.

En tradisjonsrik japansk teaterform som sannsynligvis stammer fra rituelle buddhistiske tempelfester. Handlingen er basert på myter og legender og framføres med masker, stiliserte bevegelser og dans, til sang og musikk.

Åtte No-skuespill av japaneren Yokio Mishima har blitt utgitt på Samlaget, oversatt til nynorsk av Anne Lander Peters.

Novella_

(_sjanger, _skjønnlitteratur) I engelsk og andre språk brukt om lange noveller som nærmer seg romaner.

Nummerert_opplag_

Et opplag av en bok eller et annet skrift i et opplag der hvert eksemplar er nummerert fra 1 og oppover. I et eksemplar står det f.eks. “nr. 19 av 70”, hvis boka kun er trykt i 70 eksemplarer.

Nummerert opplag gjør hvert eksemplar sjeldent og eksklusivt, og gir dermed samlerverdi (prestisjemessig og/eller økonomisk).

Goethes *Erlkönig/Alvekongen* (2000; utgitt på Damm forlag) er en bildebok med Goethes dikt. Boka ble trykket i 2000 eksemplarer, og 300 av dem ble nummerert og signert av tegneren Anne Tone Thorshaug. Astrid Lindgrens *Ur-Pippi* (den aller første boka om Pippi, skrevet til Lindgrens datter på hennes 10-årsdag) ble gitt ut på norsk på Damm i 2007. Også den ble gitt ut i et nummerert opplag.

Nyskapt_ord_

(_oversettelsespraksis) Å lage eller finne opp nye ord (neologismer).

For å kunne oversette greske filosofer, først og fremst Platon, til latin måtte romeren Cicero finne på nye ord i sitt morsmål. Det greske “ousia” (“ting”) oversatte han med det selvlagde ordet “substantía”. Ordet “humanitas” ble skapt av Cicero; det står for en idé om alle menneskers likeverd og dannelseshumanisme (kulturen som menneskets natur).

Da franskmannen Jacques Amyot skulle oversette Plutarks *Berømte menns liv* på 1550-tallet, oppdaget han at fransk manglet ord for mange latinske termer. Amyots løsning ble å skape noen nye ord (Lanson og Tuffrau 1953 s. 105).

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>